

Yasemin AYDOĞAN² Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN³

Makale Alış: 11 Nisan 2017

Makale Kabul: 03 Haziran 2017

Öz

Dünyada ve ülkemizde kendi yaş grubundaki diğer çocuklara göre bir takım gizil güçlere ve özel yeteneklere sahip çocuklar bulunmaktadır. Özel yetenekli olan bu çocukların kendilerini geliştirebilmeleri ve sağlıklı bir şekilde hayatlarına devam edebilmeleri için bu bireylere bazı özel haklar ve fırsatlar tanınması gerekmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğa hem bir birey, hem de bir çocuk olarak önemli haklar tanımaktadır. Ancak buna rağmen bu çocukların az bir kısmına uygun eğitim olanağı sağlanabilmektedir. Bu çalışmada özel yetenekli çocukların haklarını ele alan uluslararası sözleşmelere ve Türkiye’de özel yetenekli çocuklarla ilgili yapılan yasal düzenlemelere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler

özel yetenekli çocuk, yasal düzenleme, çocuk hakları sözleşmesi

¹ Bu çalışmanın bir kısmı ÖZYEK kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof.Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okulöncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Bolu, Türkiye. E-mail: aydogan_y@ibu.edu.tr

³ Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okulöncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. E-mail: gulumsergultekin@yahoo.com

Giriş

Her birey, gelişim ve eğitim hakkı gibi temel hak ve özgürlükleri ile birlikte dünyaya gelmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğa hem bir birey, hem de bir çocuk olarak haklar tanımaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel amacı, çocuğun gelecekte etkili, iletişimi yüksek, çok yönlü düşünebilen, var olan yeteneklerini en yüksek düzeyde kullanabilen, kendini gerçekleştirmiş mutlu bireyler olmasını sağlamaktır. Çocuk Hakları Sözleşmesi ilkeleriyle paralel yasal düzenlemelere sahip olan ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir (Levent, 2011, 15). Dünyada akranlarına oranla bir takım gizil güçlere ve üstün yeteneklere sahip çocuklar bulunmaktadır. Özel yetenekli olan bu çocukların kendilerini geliştirebilmeleri ve sağlıklı bir şekilde hayatlarına devam edebilmeleri için bazı özel haklar ve fırsatlara sahip olmaları zorunluluk teşkil etmektedir. Bu yolla, çocukların kendilerini gerçekleştirebilmesi, eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve en önemlisi bu çocuklara gerekli değerin verilmesi sayesinde ülkelerin ekonomik gelişmesi mümkün olacaktır. Özel yetenekli çocukların ve bireylerin yaşadıkları yerde hak ettikleri değeri görmeleri ve dolayısıyla mutlu olmalarıyla birlikte beyin göçü de yaşanmamış olacaktır (Erkal, 1992, 103). Böylece bu yetenekler ülkelerinin vizyonunu, uluslararası konumunu etkileyecek ve ülkesinin daha değerli olmasını sağlayacaktır (Bilgili, 2004, 244).

Özel yetenekli bireylerin sahip olduğu eğitim hakkından mahrum kalmaması için, onlara uygun eğitim ortamlarının ve programlarının hazırlanması oldukça önemlidir. Özel yeteneklere sahip çocukların diğer çocukların programlarına, okul ortamlarına, müfredatlarına, araç gereçlerine ve öğretmenlerine uyum sağlaması beklenemez. Özel yetenekli çocuklar, tasarlanmış özel sınıflarda ve programlarla, üstün yeteneklilerle ilgili eğitim almış öğretmenler tarafından desteklendikleri takdirde kendilerini geliştirebileceklerdir (Enç, Çağlar & Özsoy, 1987, 6). Ancak özel yetenekli çocuklar için açılan okullar, yapılan uygulamalar ve aktiviteler ne yazık ki özel yetenekli çocukların sayılarını karşılamamaktadır. Bu nedenle iş dünyası, özel sektör kuruluşları ve farklı kurumların özel yeteneklilerin her türlü ihtiyacının (materyal, barınma, ulaşım vb.) karşılanması konusunda destek vermesi arzulanmaktadır. Geniş anlamda düşünüldüğünde bu yardımın iki taraflı fayda sağlayacağı da unutulmamalıdır. Bu şekilde özel yetenekli çocukların yetersiz okul ortamlarında değil, hayatla daha iç içe ortamlarda öğrenmelerine imkân sağlanmış olacaktır (Akarsu, 2004, 364).

Türkiye özel yetenekli bireyler açısından oldukça zengin bir ülkedir. Ancak; bu çocukların bir bölümüne uygun eğitim olanağı sağlanabilmektedir (Levent, 2011, 38). Dünyada birçok ülkenin kabul ettiği Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 26. maddesinde ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. maddesinde her çocuğun ihtiyaçları ve özellikleri doğrultusunda eğitim alması gerektiği vurgulanmıştır (Levent, 2011, 44). Bu bağlamda çalışmada üstün yetenekli çocukların haklarını ele alan uluslararası sözleşmelere ve Türkiye’de üstün yetenekli çocuklarla ilgili yapılan yasal düzenlemelere yer verilmiştir.

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu tarafından 15 Ocak 2013 tarihinde yayınlanan strateji ve uygulama planında üstün yetenek kavramı yerine daha az kategorize edici olması nedeniyle özel yetenek kavramı tercih edilmiştir. MEB’deki ilgili birim de 652 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri

Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Özel Yeteneklilerin Geliştirilmesi Grup Başkanlığı şeklinde düzenlenmiştir. Bu nedenle çalışmada üstün yetenek kavramı yerine özel yetenek ifadesi kullanılmıştır.

Üstün Yetenekli Çocukların Haklarını Ele Alan Uluslararası Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararıyla ilan edilmiştir. 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile beyanname onaylanmış ve Resmi Gazetede yayımlandıktan sonra eğitim kurumlarında okutulup yorumlanması ve gazete-radyo gibi kitle iletişim araçları ile yayılması uygun görülmüştür. Bunun ardından ise Bakanlar Kurulu Kararı ile 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, t.y). Birleşmiş Milletler beyannamesinin 26. maddesinde her çocuğun eğitim alma hakkından bahsedilmektedir. Burada, verilen eğitimin, çocuğun kişiliğini ve kendini tam geliştirmesine fırsat vermesi gerektiği üzerinde durulmuştur (TC. Anayasası ve İnsan Hakları, 1999, 157). Bu beyannameyi kabul eden ülkeler normal ve üstün yetenekli çocukların eğitimi için, onlara sunulacak her türlü iyileştirici program ve eğitim faaliyetlerini kabul etmiş olmaktadır. Bu yönü ile tüm çocukların eğitimini kapsayan beyanname üstün yetenekli çocuklarında ilgi ve ihtiyaçlarına göre eğitim almalarını desteklemektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler öncülüğünde ele alınan, evrensel çocuk hakları oluşturulması düşüncesi ışığında, 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Bu sözleşmede çocuğun yaşama hakkının korunması veya eğitim ve sağlık hakkının tanınmasının yanı sıra çocuklara sosyal hayatın her alanında kendilerini geliştirmeleri için fırsatlar oluşturulması hedeflenmiştir (Karakaş & Çevik, 2016, 889).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede çocuğun yüksek yararı ilkesi temel alınarak bazı maddeler düzenlenmiştir. Burada çocukların iyilik halleri için nasıl davranılması veya davranılmaması gerektiği ile ilgili kurallar açık bir şekilde belirtilmektedir. Yine çocukların kendi ilgi ve ihtiyaçlarına göre eğitim alma haklarından (madde 28) bahsedilmektedir (İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezi, 2012,4).

Bu sözleşmeye göre, sözleşmeyi kabul eden taraf devletlerin çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için azami çabayı göstermeleri gerekmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2004, 6). Çocuğun gelişimi bir bütün olarak, sosyal, zihinsel, bedensel ve ruhsal açılardan gerçekleşmektedir. Bu maddede, üstün yetenekli çocukların tüm gelişim aşamalarını sağlıklı bir şekilde tamamlamaları için gerekli önlemlerin alınması gerektiği ile ilgili ibarelerin olduğu görülmektedir. Yine çocuğun zihinsel olarak gelişebilmesi içinde üstün yetenekli çocuklara yetenekleri doğrultusunda uygun eğitimin verilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Sözleşmenin 27. maddesinde ailenin veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilerin, çocuğun gelişme hakkının uygulanmasında yardımcı olmaları gerektiği savunulmuştur (UNICEF, 2004,12). Her çocuğun gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesi için ailesine ihtiyacı vardır. Ailelerin çocuklarına bu desteği vermesi onların en birincil sorumluluklarındandır. Üstün yetenekli çocukların da aileleri tarafından fark edilmesi ve desteklenmesi önemlidir. Burada sadece aileye görev düştüğünü söylemek yanlış olacaktır. Yukarıda bahsedilen maddede görüldüğü üzere devlet olanakları ve desteği dâhilinde, ailelere çocuklarına destek olmaları konusunda büyük görevler düşmektedir.

Yine sözleşmenin 28. maddesinde her çocuğun eğitim hakkı olduğundan ve bu hakkın fırsat eşitliği temelinde yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir (UNICEF, 2004, 12). Eğitimde fırsat eşitliği herkes için geçerli olan anayasal bir haktır. Bu hak çerçevesinde herkese aynı eğitimin verilmesi değil her çocuğun ilgi ve ihtiyacına göre eğitimin verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu sebeple özel yeteneklilere verilen eğitim bu çocukları diğerlerinden ayırtmamakta, aksine ilgi ve ihtiyaca uygun eğitimin verilmesini desteklemektedir. Ülkelerin, farklılık arz eden insanlara yönelik uyguladıkları eğitim politikaları, demokrasinin bir belirtisi olmasının yanı sıra sosyal devlet ilkesinin de bir gereğidir (Levent, 2011, 16).

Sözleşmenin 29. maddesinde ise verilen eğitimin çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik olması gerektiği söylenmektedir (UNICEF, 2004, 13). Özel yetenekli çocukların diğer akranlarına göre farklı olan yetenekleri dâhilinde eğitilmeleri, potansiyellerini açığa çıkarmaları oldukça önemlidir ve özel yetenekli bireylerin haklarındandır.

Sözleşmenin 31. maddesinde ise çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama katılma hakkına saygı duyulması gerektiği, onların bu gibi etkinliklerde var olması için özendirilmesi ve boş zamanlarda bu gibi aktivitelerde bulunabilmeleri için fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir (UNICEF, 2004, 13). Özel yetenekli çocuklar boş vakitlerinde genellikle yetenekleri doğrultusunda aktivitelerde yer almak istemektedirler. Bu doğrultuda çocukların enerjilerini ilgi alanları doğrultusunda harcamalarının desteklenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde bununla ilgili olarak Bilim Sanat Merkezleri (BİLSEM) oldukça önemli bir yere sahiptir. BİLSEM'ler özel yetenekli çocukların yeteneklerini geliştirebildikleri, hem bilim hem de sanat alanında eğitim aldıkları kurumlar haline gelmiştir (Tebliğler Dergisi'nden aktaran Özer Keskin, Keskin Samancı & Aydın, 2013, 81). Ayrıca 2009 yılında Ankara Üniversitesinde başlatılan ve İstanbul ve Trakya Üniversiteleri tarafından geliştirilen "Çocuk Üniversitesi" projesi yine çocukların boş zamanlarında hoş vakit geçirmeleri bakımından oldukça önemli bir gelişme olmuştur (Levent, 2011, 62-63).

Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) ve Dünya Bankasının katkıları ile oluşturulan "Herkes için Eğitim Dünya Beyannamesi Konferansı" sonucunda "Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi" ve "Temel Öğrenme Gereksinimlerinin Karşılanması İçin Hareket Çerçevesi" başlıklı

belgeler kabul edilmiştir (Levent, 2011, 64). Bu belgelerde tüm bireylerin eğitim hakları, verilen eğitimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile ilgili maddelere yer verilmiştir.

Madde 1’de, temel öğrenme gereksinimlerinin karşılanması esas alınmıştır. Bu maddede bireysel öğrenme süreci üzerinde durulmuştur. Burada herkesin kendi ihtiyaçları ve gereksinimleri doğrultusunda öğrenmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla özel yetenekli çocukların bireysel farklılıklarının da göz önüne alınarak eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiği bu maddeden de anlaşılmaktadır. Madde 2’de mevcut eğitimsel durumların her zaman geliştirilmesi, madde 3’de gizil güçlerin ortaya çıkarılması, bilgilerin paylaşılması ve bu bağlamda gerekli eğitimin ve dürtünün sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 3. maddede herkesten farklı gizil güçlere sahip olan özel yeteneklilerin eğitsel ihtiyaç ve taleplerine dikkat çekilmiştir. Bu maddede özel yetenekli bireylerin güçlerini, yaratıcılıklarını ortaya çıkaran eğitsel ortamların, programların ve müfredatların oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Madde 5’te temel eğitim araçlarının, ortamlarının ve kapsamının genişletilmesi ile ilgili ibarelere yer verilmiştir. Burada bireylerin öğrenme ihtiyaçlarının çeşitlilik gösterebileceğinin ve bu çeşitliliğin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Özel yetenekli çocukların ileri düzeyde, karmaşık ve entelektüel çalışmaları için gerekli olan araçların ve ortamların sağlanması bu bağlamda oldukça önemlidir. Yine madde 6’da tüm bu ortamların ve materyallerin yanı sıra uygulanacak programın çocukların ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda genişletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Madde 7’de eğitimle ilgili yapılan tüm faaliyetlerde ortaklıkların güçlendirilmesinin gerekliliği ele alınmıştır. Özellikle özel yeteneklilerin ihtiyaçlarının çeşitli ve karmaşık olması bu ortaklıkların zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Madde 8’de eğitim faaliyetlerinde destekleyici bir politikanın izlenmesi gerekliliği ve 9. maddede ise tüm bu faaliyetler için var olan kaynakların harekete geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Üstün Zekalılar Enstitüsü, t.y; Levent, 2011, 63-71).

Ülkemizde Üstün Yetenekli Çocuklara Yönelik Uygulamalar ve Yasal Düzenlemeler

1876 tarihli Kanun-i Esasinin 15 ve 16. maddelerinde üstün yetenekli çocuklarla ilgili ibarelere yer verildiği görülmektedir. Kanun-i Esasi’nin bu maddelerine göre, eğitim ve öğretime ilişkin her türlü faaliyetlerde serbestlik getirilmiştir. Kanunlara uygun olmak şartıyla her bir Osmanlı vatandaşı hem genel eğitim ve öğrenimden yararlanabilecek hem de özel eğitim ve öğretimi gerektiren durumlarda bu serbestlikten faydalanabilecektir. Hatta bu bir hak olarak beyan edilmiştir (Gözler, 1999). Yine üstün yetenekli çocukların eğitimsel faaliyetlerinin en iyi şekilde gerçekleşmesi için, devletin elindeki tüm imkânları kullanacağı belirtilmiştir (Gözler, 1999).

1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 80. maddesi “Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.” şeklindedir. Yine 87. maddede ise, “İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi ve Devlet mekteplerinde meccanidir.” şeklindedir (Aydoğan, 2005, 17-18). 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yer alan düzenlemeye göre devletin himayesi altında her türlü eğitim ve öğrenim özgürlüğü sağlanmaktadır. Özel yetenekli çocukların eğitim ve öğrenimlerinin devletin gözetimi ve denetimi altında gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Yine 87. madde de ilköğretimin,

Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı için zorunlu olduğu ve devlet okullarının ücretsiz olduğu vurgulanmıştır.

1929 yılında 08.04.1929 tarihli 1416 sayılı “Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun” çıkarılmıştır (Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun,1929). Bu yasada ortaöğretim ve yükseköğretimin farklı dallarından mezun olmuş özel yetenekli kişilerin yurt dışına gönderilerek daha iyi bir eğitim almaları ile ilgili maddeler yer almaktadır. Bu maddede özellikle diğer akranlarına göre daha iyi derecedeki çocukların seçilerek yurt dışına eğitime gönderileceği üzerinde durulmuştur. Yine üstün yetenekli olan bireylerin gidecekleri yerlerde kanun koyucu tarafından belirlenmiştir.

19.06.1942 tarihinde kabul edilen 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile birlikte 1954 yılına kadar köy enstitüleri aracılığı ile üstün yetenekli çocuklara yatılı okul uygulaması yapılmıştır (Çetinkaya & Döner, 2012, 10).

Müzik yeteneği üstün olan İdil Biret ve Suna Kan’ın ve diğer üstün yeteneklilerin yurt dışında eğitim alabilmeleri adına 7 Temmuz 1948 tarihinde 5248 sayılı “Harika Çocuk Kanunu” adıyla bir yasa çıkartılmıştır (Tunçdemir, 2004, 9). 1956 yılında 6660 sayılı yasayla bu kanunun işlevi genişletilmiştir. 6660 sayılı yasa “Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun” adı altında faaliyetini sürdürmüştür. 1970’li yıllarda bu yasa işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır. Mithat Fenmen ve İlhan Baran liderliğinde hazırlanan yönetmelik taslağı, üstün yetenekli çocukların Devlet Konservatuvarında yoğun ve hızlandırılmış bir müzik eğitimi görmeleri için çıkartılmış olan “özel statü”, 1976 yılında Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu statü ile kendi alanlarında konservatuvarı bitiren üstün yetenekli çocuklardan yurtdışına gönderimler olmuştur (Tunçdemir, 1996,12).

1961 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Öğrenimin Sağlanması” başlığı altındaki 50. maddesinde eğitim ve öğrenime ilişkin düzenleme yer almaktadır. Bu maddede, eğitim ve öğretim ihtiyaçlarının karşılanmasının devletin görevi olduğu, ilköğretimin mecburi ve devlet okullarında parasız olduğu, maddi imkânı kısıtlı yüksek başarı gösteren çocuklara burs ve yardımların yapılacağı, özel eğitime gereksinim duyan çocukların topluma yararlı olabilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Aydoğdu, 2005, 94-95).

1973 tarihli 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda: özel yetenekli bireylerin yeteneklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun şekilde eğitim ve öğrenim almaları,, kişilerin her türlü gelişimlerini tamamlayıp mutluluğu elde etmeleri, dolayısıyla toplumun mutlu olması, sosyal, kültürel gelişimin sağlanması ve bu şekilde çağdaş uygarlık seviyesine çıkılabileceği belirtilmektedir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973). Kanunun 6. Maddesinde bireylerin üstün ve özel yeteneklerine uygun şekilde eğitim ve öğrenim almalarının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu bireylerin kabiliyetleri doğrultusundaki programlar ve okullar kapsamında eğitimlerini sürdürmeleri gerektiği de yer almaktadır. Yine Milli Eğitim sistemi, her bakımdan yöneltmeleri sağlamalıdır. Bu amaçla ortaöğretim kurumlarında, eğitim programlarına ve amaçlarına uygun düşecek biçimde sınıflar konulabilmektedir. Çocukları yönlendirme ve başarı ölçmede

objektif ölçme ve değerlendirme yöntem ve materyallerinden yararlanılmalıdır (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 6, 1973). Ayrıca Kanununun 8. maddesinde de kimsenin cinsiyeti, ekonomik durumu ve özel eğitim gereksinimleri nedeniyle ayrılmayacağı ve fırsat eşitliğinin her alanda devam ettirileceğinin üzerinde durulmuştur (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 8, 1973).

1982 Anayasasının 42. maddesinde “Eğitim Öğrenim Hakkı ve Ödevi” başlığı altında eğitim ve öğrenim ile ilgili hakların düzenlendiği görülmektedir. Bu maddeye göre: Kimse eğitim ve öğrenim hakkından alıkoymaz. Devlet okullarında parasız olan ilköğretim cinsiyet ayrımı yapılmaksızın herkese zorunludur. Eğitim, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim dayanaklarıyla devletin gözetim ve denetimi ile yapılır. Bunun dışında uygulama yapan eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Öğrenim ve öğretim fert bakımından hak olarak görülürken devlet bakımından "Başta gelen ödevlerden" sayılmıştır. Maddenin 1.2. ve 6. fıkraları demokrasinin en iyi gelişebileceği bir toplumun meydana gelebilmesi için gerekli şartları içermektedir. İlköğretimin zorunlu olması, okur-yazarlık seviyesinin artırılmasının gerekliliği vb. bu şartlar içindedir. Maddenin 5. fıkrası, kanun koyucuya bu yolda yönerge vasfındadır. Yine 42. maddede ayrıcalıklı olanlar dâhil herkes için okullar ve merkezler kurmak amaçlar içinde yer almaktadır. Maddenin 8. fıkrasında devletin, ekonomik durumu iyi olmayan başarılı ve özel yetenekli çocuklar için burslar ve çeşitli olanaklar sağlaması gerektiği üzerinde durulmuştur (Özer, 1996, 195-199).

İlköğretim Kurumları Yönetmeliğince yapılan bazı düzenlemeler yine özel eğitime gereksinimi olan çocuklarla ilgili olmuştur. Madde 6'da özel gereksinimli çocukların korunmasına yönelik önlemlerin alınması, ilgi ve ihtiyaçları dâhilinde onlar için açılmış özel eğitim sınıflarında eğitim almaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Yönetmeliğin 117. maddesinde özel yetenekli çocukların Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Üst Kurulu'nun görevlerinden ve özel yetenekli çocuklara sunulacak imkânlarla yer verilmiştir. Yönetmeliğin 49. maddesinde ise farklı öğrenme hızlarına sahip çocuklar için “sınıf atlama” prosedürü üzerinde durulmuştur (Levent, 2011, 100-101).

Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin ikinci bölüm 9. maddesinin 8. bendinde ise özel yeteneklilerin istek, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması ve çocukların başarıları, sınıf geçme ve sınavlarla ilgili hükümlere yer verilmiştir. Yönetmeliğin 72. maddesinde ise özel yetenekli çocukların eğitim gereklerinin karşılanması için destek eğitim odasının açılmasına ilişkin ifade bulunmaktadır (Levent, 2011, 102).

İlköğretimde Yönelme Yönergesinin 10. madde “i” bendinde özel eğitime gereksinim duyan çocukların yönlendirilmesinin gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur (Levent, 2011, 102).

573 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede özel eğitime gereksinim duyan bireylerin genel ve mesleki eğitim alma haklarını kullanabilmelerine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. 7. maddesinde ise tanısı konulmuş okul öncesi dönemi çocuğunun, okul öncesi eğitimini zorunlu olarak alması gerektiği vurgulanmıştır (Levent, 2011, 103-104).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim alma haklarından yararlanabilmeleri için usul ve esaslar düzenlemiştir. Bu yönetmelikte, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tanımı, özel odalar, özel eğitimle ilgili amaç ve ilkeler, özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için açılacak okullar düzenlenmiştir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2012).

Yine ülkenin Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlarında, hükümet programlarında, Milli Eğitim şuralarında ve siyasi partilerin programlarında özel eğitime gereksinim duyan bireyler hakkında tedbirler alınması ve ihtiyaçların karşılanması ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir (Levent, 2011, 114-117).

Bilim ve Sanat Merkezleri ve Yönergesi

1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan Bilim ve Sanat Merkezleri, anaokulu, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına devam eden özel yetenekli çocukların devam ettikleri örgün programa ek olarak zenginleştirme eğitimi aldıkları kurumlardır. Bu öğrenciler örgün eğitimleriyle doğru orantılı olarak BİLSEM'lerde ilgi ve yeteneklerine göre öğretmenleriyle birlikte çalışmaktadırlar. Böylece kendi okullarında toplumla bütünleşen çocuklar bu merkezler aracılığı ile kendi yetenekleri doğrultusunda gelişmektedirler (Bapoğlu Dümenci, Gürsoy ve Aral, 2016, 2477). BİLSEM modelinin en büyük avantajlarından biri, çocukların kendi okullarındaki arkadaşlarından soyutlanmamalarıdır (Çakın, 2005, 41).

BİLSEM'lerde öğrenci alımında bazı basamaklar izlenir. Örgün eğitimde görev yapan öğretmenlerin aracılığıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen, müşahede veya gözlemlerle öğrenci tespit edilir. Bundan sonra, öğrenciye Milli Eğitim Bakanlığı tarafından grup değerlendirme testi yapılır. Bu testin neticesinde kendilerinden beklenen sonucu veren öğrenciler Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki uzmanlarca tekrar birebir incelemeye alınır. Uzmanlar tarafından özel eğitim gerektiren özel yetenekli öğrenciler, “Bilim ve Sanat Merkezi”nde kendi örgün eğitimlerine ek olarak özel eğitim almaya hak kazanır (Çetinkaya & Döner, 2012, 13). Özel yetenekli öğrencilerin tanılanma, Bilim ve Sanat Merkezlerine yerleştirilme aşamaları sırasıyla; aday gösterme, ön değerlendirme, grup tarama, bireysel inceleme, kayıt ve yerleştirme şeklinde gerçekleşmektedir (Şenol, 2011, 83).

Kayıtları yapılan okul öncesi eğitimi, ilköğretim ve ortaöğretim çağı çocuk/öğrencilerinin hazırbulunuşluk düzeyi ölçüldükten sonra bu çocuklara merkezlerce (Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, Madde 16, 2007); uyum (oryantasyon), destek eğitimi (iletişim becerileri, gruba çalışma teknikleri, öğrenme yöntemleri, problem çözme teknikleri, bilimsel araştırma teknikleri, yabancı dil, bilgisayar, sosyal etkinlikler), bireysel yetenekleri fark ettirme, özel yetenekleri geliştirme, proje üretimi/yönetimi alanlarında düzenlenmiş programlar dâhilinde eğitimler verilmektedir.

Şubat 2007 tarih ve 2593 sayılı yayımlanan “Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi”nin 1. maddesinde BİLSEM'lerin amaçlarından bahsedilmektedir. Bu maddeye göre BİLSEM'lerin amacı:

“Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki üstün yetenekli çocuk/öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkında olmalarını ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak üzere öğrenci seçimi, kayıt kabul, eğitim-öğretim, yönetici ve öğretmen seçimi ile yetiştirilmesi ve açılan bilim ve sanat merkezlerinin kuruluş ve işleyişine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” (Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi, 2007)

“Bu Yönerge, 14/6/1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 30/5/1997 tarihli ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 31/5/2006 tarihli ve 26184 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine dayanılarak hazırlanmıştır”(Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi, 2015).

Mevcut yasal düzenlemeler içinde doğrudan özel yetenekli çocuklarla ilişkili olan düzenleme Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesidir.

Bu Yönerge; 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 4306 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine dayanılarak hazırlanmıştır (Levent, 2011, 108).

Özel yetenekli çocukların, özel bir eğitime neden gereksinim duyduklarını savunmak oldukça kolaydır. Fakat birçok kişi, özel yetenekli çocukların niçin özel eğitimin konusu olması gerektiğini bilmemekte veya benimsememektedirler. Bu sebeple özel yetenekli çocukların hakları belli bazı yasalarda ele alınsa da bu yasalar tam olarak işlevini gösterememiş ve yıllardır özel yetenekli çocukların eğitimine gerekli önem verilmemiştir. Bugünkü eğitim sisteminde uygulanan müfredat programları, özel yeteneklilerle ilgili bazı çalışmalar olmasına rağmen, genellikle normal öğrencilerin öğrenme özelliklerine dikkat edilerek hazırlandığı için, eğitim programları özel yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı özel yetenekliler için normal sınıflarda önlemler alınamazsa, özel yetenekli çocukları derinden etkileyecek bazı negatif olaylar meydana gelebilmektedir (Özbay, 2013, 17-18).

Özel yetenekli çocukların normal eğitim ortamları dışında kendilerini geliştirebilmeleri için faaliyet gösteren en yaygın ve tanınmış merkezler BİLSEM'lerdir. Ülkemizde özel yeteneklilerin eğitimlerine bakıldığında ilköğretim ve orta öğretimde yapılan zenginleştirme çalışmalarının BİLSEM'ler ile sınırlı kaldığı görülmektedir (Bapoğlu Dümenci, Gürsoy & Aral, 2016, s. 2477). Keskin, Samancı Keskin ve Aydın (2013) tarafından yapılan bir araştırmada BİLSEM'de çalışan öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri doğrultusunda birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya göre, öğretmen ve yöneticilerin yarısından fazlası okul öncesi ve ilköğretime yönelik uygulanan tanılama testlerini yeterli bulmadıklarını, %64'ünün BİLSEM'i büyüklük olarak yetersiz bulduklarını, %46,7'si BİLSEM'leri donanım ve işleyiş açısından kısmen yeterli; %30,7'si ise yetersiz bulduklarını, %73,2'si merkezde görev yapan öğretmenler için düzenlenen hizmet içi eğitim kurslarının yetersiz olduğunu, %77'sinin görev yaptıkları merkezi büyüklük bakımından yeterli bulmadığını, %71,2'sinin çalışma

salonlarını sosyal ve sanatsal etkinliklerin yapılabilmesi için uygun bulmadığını, % 70'inin laboratuvarların fiziki şartlarını disiplinler arası projeler yapmak için uygun bulmadığını, % 86,6'sı sınıf öğretmenleri ya da rehber öğretmenlerin özel ya da özel yetenekli çocukları belirleme konusunda yeterli eğitime sahip olmadığını, % 79,7'si akademik çevreden yeterli destek alamadıklarını, % 71'i de MEB tarafından sağlanan maddi desteği yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere özel yeteneklilere ilişkin tüm bazı haklara ve uygulamalara rağmen, özel yetenekli çocukların haklarını gerçekleştirme konusunda daha fazla çalışmalara yer verilmesi ve eğitim eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu konuda başta devlet olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlar da, özel yeteneklilerin gelişimi ve kendini gerçekleştirebilmesi için daha kapsamlı ve işlevsel çalışmalara yer vermelidir.

Kaynaklar

- Akarsu, F. (2004). İstanbul Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) için bir öğrenme modeli. M. R. Şirin & A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Eds.), *Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı* içinde (s. 357-368). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Aydoğdu, E. (Ed.). (2005). *Teşkilatı Esasiye'den günümüze anayasalar*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Bapoğlu Dümenci, S., Gürsoy, F., & Aral, N. (2016). Türkiye'de okul öncesi dönemdeki üstün potansiyelli ve üstün zekâlı olan çocukların eğitimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2469-2480.
- Bilgili, A. E. (2004). Üstün yetenekli çocukların eğitimi sorunu: sosyal sorumluluk yaklaşımı. M. R. Şirin & A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Eds.), *Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı* içinde (s. 243-259). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Çakın, N. (2005). *Bilim ve sanat merkezine zihinsel alandan devam eden öğrencilerin akranları ile okul başarıları açısından karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Çetinkaya, Ç., & Döner, İ. (2012). Türkiye'de üstün yeteneklilere tanınan hakların incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 7-20.
- Çocuk Hizmetleri (1973). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5422bc94369dc316585c0e01/1.5.1739.pdf> (Erişim tarihi 6 Nisan 2017).
- Enç, M., Çağlar, D., & Özsoy, Y. (1987). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Erkal, M. (1992). *İktisadi kalkınmanın kültür temelleri*. İstanbul: Kuşak Ofset.
- Gözler, K. (1999). *Türk anayasaları*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları. <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm> (Erişim tarihi 26 Nisan 2017).
- İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezi (2012). *Çocuk adalet sisteminde çocuğun yüksek yararı politika belgesi*. <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/cocuk-adalet-sisteminde-cocugun-yuksekkarari.pdf> (Erişim tarihi 2 Şubat 2017).
- Karakaş, B., & Çevik, Ö.C. (2016). Çocuk refahı: çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.
- Keskin, M.Ö., Samancı Keskin, N., & Aydın, S. (2013). Bilim ve sanat merkezleri: mevcut durumları, sorunları ve çözüm önerileri. *Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 78-96.
- Levent, F. (2011). *Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı anne baba ve öğretmenler için*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Milli Eğitim Bakanlığı (1929). *Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkında kanun*. http://ogm.meb.gov.tr/yogm/mevzuat/kanun_1416_sayi.pdf (Erişim tarihi 2 Şubat 2017).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2593_0.html (Erişim tarihi 11 Şubat 2017).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2012). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_gi_son.pdf(Erişim tarihi 2 Şubat 2017).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2015). *Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/18101802_bilimvesanatmerkezleriynergesi.pdf(Erişim tarihi 1 Mart 2017).
- Özbay, Y. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri*. Ankara: Hangar Marka İletişimi ve Reklam Hizmetleri.
- Özer, A. (Ed.). (1996). *Gereğçeli ve 1961 Anayasası ile mukayeseli 1982 Anayasası (son değişiklikleriyle)*. Ankara: Lazer OFSET.
- Özer Keskin, M., Keskin Samancı, N., & Aydın, S. (2013). Bilim ve sanat merkezleri: mevcut durumları, sorunları ve çözüm önerileri. *Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 78-96.
- Şenol, C. (2011). *Üstün yetenekliler eğitim programlarına ilişkin öğretmen görüşleri (BİLSEM örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (t.y.). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>(Erişim tarihi 2 Mart 2017).
- Tunçdemir, İ. (1996). *Çoksesli müzik alanındaki kadın devlet sanatçılarımız*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tunçdemir, İ. (2004, Temmuz). *Çoksesli müzikte "Harika Çocuk Kanunu" nun Türk müzik kültürüne etkisi: İdil Biret-Suna Kan örneği*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- UNICEF Türkiye (2014). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. http://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf(Erişim tarihi 21 Mart 2017).
- Üstün Zekâlılar Enstitüsü (t.y.). <https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/89-Herkes-Icin-Egitim-Dunya-Beyannamesi>(Erişim tarihi 26 Nisan 2017).